

УДК 338.45:246.87

М. О. Чупріна

*Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»***РОЗРОБЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ
СТРАТЕГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ**

Удосконалено понятійно-категоріальний апарат теорії управління формуванням, трансформацією та використанням стратегічного потенціалу національного господарства. Запропоновано до використання: групування стратегічного потенціалу на засадах інформаційного та синергетичного світосприйняття; дефініційне визначення механізму управління забезпеченням економічної безпеки держави. Здійснено добір критеріальних показників для оцінювання рівня економічної безпеки України та розвиненості її стратегічного потенціалу промисловості. Розкрито перешкоди на шляху реалізації оптимальної для України стратегії управління забезпеченням економічної безпеки на засадах раціонального використання її стратегічного потенціалу промисловості.

Ключові слова: стратегічний потенціал національного господарства, трансформація потенціалів системно-універсального функціонування, модель управління розвитком стратегічного потенціалу промисловості.

Усовершенствован понятийно-категориальный аппарат теории управления формированием, трансформацией и использованием стратегического потенциала национального хозяйства. Предложено к использованию: группировка стратегического потенциала на основе информационного и синергетического мировоззрения; дефиниционное определение механизма управления обеспечением экономической безопасности государства. Проведен выбор критериальных показателей для оценки уровня экономической безопасности Украины и развития стратегического потенциала промышленности. Раскрыты препятствия на пути реализации оптимальной для Украины стратегии управления обеспечения экономической безопасности на основе рационального использования стратегического потенциала промышленности.

Ключевые слова: стратегический потенциал национального хозяйства, трансформация потенциалов системно-универсального функционирования, модель управления развитием стратегического потенциала промышленности.

Conceptual and categorical apparatus of management theory for formation, transformation and use of strategic capacity of the national economy has been improved. Some concepts have been proposed to be used: grouping strategic capacity through information and synergistic world outlook, definition of control mechanism to ensure national economic security. Selection of criterion indicators for assessing the economic security of Ukraine and development of its strategic potential has been made. The obstacles to the implementation of best management strategy for Ukraine's economic security through sustainable use of its strategic potential have been revealed.

Keywords: strategic capacity of the national economy, transformation potentials universal system function, management model development strategic potential industry.

Визначальною ознакою сучасного історичного етапу розвитку національного господарства є ускладнення структурної побудови економічних систем, прискорення науково-технологічних змін та ініціювання збурень за наслідками провадження процесів глобалізації світового господарства.

Зазначені процеси знаменують формування так званої «епохи біфуркації», за якою якісні глибинні перетворення національних економік охоплюють багатоконпонентні макроструктури, відкриваючи нові можливості промислового зростання, породжуючи при цьому нові загрози і ризики подальшого розвитку будь-якої економічної системи. Оскільки нестабільність та непередбачуваність розвитку, хоч як це парадоксально, стають найстійкішою рисою нинішнього часу. Зауважимо, що на даний час загострюється потреба в глибокому економіко-філософському осмисленні сутності, структурної динаміки та механізмів трансформації економічних систем в умовах глобалізації на засадах формування, нарощення та раціонального використання стратегічного потенціалу.

Нові актуальні аспекти дослідження обраної теми зумовлені нарощенням загроз світової фінансово-економічної кризи, яка засвідчила невідповідність ендогенних та екзогенних чинників реалізації процесів трансформації, загострення суперечностей між глобальною природою сучасних господарських процесів та існуючими інституціонально-організаційними механізмами їх регулювання. Недостатність розробки теоретично-методологічних засад трансформації економічних систем та її складових в умовах глобалізації, з одного боку, та важливість результатів дослідження для забезпечення динамічного розвитку економіки України, з другого, свідчить про актуальність опрацювання проблематики щодо розробки адаптивних технологій управління стратегічним потенціалом національного господарства.

Питання трансформації економічних систем та їх складових постійно перебуває у полі зору дослідників, є предметом численних наукових дискусій. Значний внесок у розвиток теорії та методології системних економічних трансформацій належить відомим вітчизняним та зарубіжним дослідникам: А. Абалкіну, О. Алимову, В. Базилевичу, В. Бодрову, А. Гальчинському, В. Гейцю, П. Єценку, Б. Кваснюку, Н. Ковтуну, П. Леоненку, І. Малому, В. Микитенку, В. Савчуку, В. Тарасевичу, О. Черняку та ін. Фахівці наголошують на необхідності вирішення фундаментальних проблем національної економіки і, перш за все, шляхом раціонального використання стратегічного потенціалу економіки держави (зокрема матеріальних потенціалів: сировинно-ресурсного, виробничого, технічного, технологічного та енергетичного); концентрації всього інструментарію державної економічної політики, який здатен вплинути на досягнення цілей збалансованого розвитку економіки держави.

Однак, незважаючи на очевидні здобутки економічної транзитології, ряд питань щодо сутності складових закономірностей та суперечностей процесу трансформації системи управління розвитком стратегічного потенціалу саме промислового комплексу України в сучасних умовах господарювання залишаються невирішеними. Зазначимо, що сучасний етап розбалансованого розвитку економіки України вимагає висунення у пріоритетну площину вирішення проблем управління саме стратегічним потенціалом промисловості, як визначального фактора забезпечення економічної безпеки та конкурентоспроможності держави. Відповідно до визначеної вище мети, основними завданнями даної статті є, з урахуванням особливостей сучасного етапу розвитку економіки України, сформулювати теоретико-методологічні основи процесу трансформації системи управління розвитком стратегічного потенціалу промислового комплексу України та запропонувати адекватну модель управління його використанням та розвитком, перш за все, для реалізації збалансованої стратегії розвитку та гарантування економічної безпеки держави.

За оцінками фахівців ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», природний, економічний, технологічний та науковий потенціал економіки України, незважаючи на вагомі втрати минулих кризових років, можна порівнювати з потенціалом багатьох розвинених країн світу: наявні всі галузі, притаманні економіці сучасної європейської країни; природно-ресурсний потенціал у розрахунку на душу населення в 1,5–2,0 рази перевищує ресурсний потенціал США, в 4 рази – Німеччини, у 12–15 разів – Японії (зазначено у науковій роботі [5]). Однак Україна поступається цим та багатьом іншим країнам за ефективністю використання зазначеного типу потенціалу.

Слід зазначити, що головною перешкодою на шляху загальноекономічного прискорення в державі є існування застарілої системи управління національною економікою та неадекватність використовуваних *механізмів. А саме таких:*

1) управління забезпеченням економічної безпеки держави (МУЗ_{ЕБ});
2) управління розвитком стратегічного потенціалу промисловості (МУР_{СПП}) (у т.ч. управління використанням потенціалів системно-універсального функціонування (МУВ_{ПСУФ}), а в його складі: управлінського, організаційного, наукового, інтелектуального, а також, на думку автора статті, – інформаційно-методичного, синергетичного, ієрархічно-функціональної складності, соціально-етичного тощо).

Причому щодо останнього твердження вважаємо за доцільне зауважити наступне: до складу основних елементів останніх не залучено дійовий інструментарій, процедури:

а) провадження кількісно-якісного аналізу наявного стратегічного потенціалу промисловості та ефективності його використання;

б) розроблення стратегії розвитку стратегічного потенціалу національної економіки та системи економічної безпеки;

в) формування інформаційно-методичного забезпечення побудови об'єктивного соціально-економічного прогнозу, а також реалізація дійових функцій стратегічного планування, системного моніторингу й оцінювання наслідків його реалізації.

Вирішення названих проблем в умовах глобалізації економічного розвитку держави передбачає, насамперед, системне дослідження та осмислення терміну „стратегічний потенціал економіки України”, під яким слід розуміти сукупні граничні ресурси та можливості всіх секторів національної економіки вирішувати завдання стосовно досягнення спільних цілей та забезпечення національних економічних інтересів у тих чи інших умовах розширення європейського економічного простору (що засвідчено і деталізовано у науковій роботі [8]).

Теоретико-методологічне визначення стратегічного потенціалу передбачає, перш за все, побудову структури стратегічного потенціалу, а саме – його субпотенціалів. Субпотенціали нами не розглядаються як формалізоване статичне явище, оскільки мають власну ієрархію субструктурних елементів (наприклад, економічний потенціал є наслідком взаємодії його виробничого, технічного, технологічного, сировинного, енергетичного субструктурних елементів).

Вони ж, у разі потреби, вступають у необхідні зв'язки між собою, проявляючись як економіко-політичний, науково-технічний, економіко-географічний та інші потенціали. Оновлені погляди на сутність і зміст стратегічного потенціалу дозволяють структурувати його за використання багатолінійного та багаторівневого аналізу, які значно поглиблюють можливості об'єктивного усвідомлення процесів, пов'язаних із змінами в енергетичній та економічній сфері України. Багатолінійний та багаторівневий підхід до осмислення природи стратегічного потенціалу України виділяє набагато складнішу сукупність потенціалів, класифікованих, як вважаємо, на групи по кількох самостійних основах (табл. 1).

Автор статті підтримує думку фахівців О. Алімова та В. Микитенко щодо виокремлення ключових компонент стратегічного потенціалу (СП) та вважає, що саме за їх використання макроекономічні параметри розвитку національної промисловості набувають макрополітичних і системних ознак, хоча вони й продовжують бути когнітивно-методологічними макроекономічними явищами. Зазначені процеси, перебуваючи у невинній динаміці, вимагають застосування й адаптації до сучасної виробничо-господарської діяльності об'єктів дослідження. Зокрема, ініціювання передумов за використання як ресурсно-функціональних, так і програмно-цільових принципів регулювання економікою. Зазначене обумовлює і уможливорює упередження та вирівнювання певних неспроможностей національного ринку, породжених дією стихійних ринкових сил.

Таблиця 1. Структуризація стратегічного потенціалу економіки держави на засадах інформаційного та синергетичного світосприймання*

Класифікація субпотенціалів	Склад групи субпотенціалів
За матеріальною основою	утворюють ресурсний та сировинний потенціали, виробничий (його похідна техніко-технологічний) та енергетичний і його похідна – потенціал енерго-ефективності
За макроосною	просторово-територіальний, геополітичний, гео економічний, глобальних інформаційно-комунікаційних систем, експортний
За факторною основою	економічний (його похідні – воєнно-економічний, конкурентний та фінансовий), екологічний, політичний, інноваційно-інвестиційний, соціальний та правовий потенціали
Системного, універсального функціонування	організаційний, аналітичний, управлінський, науковий, трудовий та інтелектуальний, без об'єктивізації яких неможливі будь-які зміни як в економічній, так і в енергетичній сферах держави

* Систематизовано та обгрунтовано автором статті за даними [2].

На думку автора статті, характерною ознакою сучасного етапу економічного розвитку України є поширення, розвиток та модифікація самої структури стратегічного потенціалу національної економіки (у т.ч. потенціалів системно-універсального функціонування) шляхом введення до його складових та подальшої адаптації й експресії субпотенціалів потенціально-факторної природи, що є чинниками інтенсифікації процесів економічного зростання. Розвиток самого терміну стратегічного потенціалу, у широкому розумінні, слід розглядати як всезагальну форму розвитку економічних систем, пов'язану з їх еволюційними та революційними перетвореннями, постійними переходами від стійкого до нестійкого стану та навпаки, а у вузькому розумінні – це внутрішня складова еволюційного процесу, пов'язана з порушенням рівноваги та поступовості на шляху оновлення системи у ході стрибкоподібних якісних перетворень. Науковці у своїй роботі [2] підкреслюють наступне: об'єктивне пізнання проблематики трансформації системи управління розвитком стратегічного потенціалу економіки України, і промисловості зокрема, неможливе без використання синергетичних підходів, як одного з перспективних напрямків оновлення знань про розвиток складних економічних систем у вітчизняних умовах.

Таким чином, процес трансформації системи управління розвитком стратегічного потенціалу національної економіки, і промисловості зокрема, полягає у зміні компонентів, параметрів, пропорцій та зв'язків у системі стратегічного потенціалу в процесі переходу в новий якісний стан, під впливом зовнішнього середовища. Трансформаційний процес має динамічну природу, яка виступає як процес та результат, що приводить до аналізу процесу зміни економічної системи з оцінкою її якісного стану. Ця оцінка системи управління розвитком стратегічного потенціалу здійснюється, перш за все, для примноження потенціалу розвитку та створення економічної безпеки держави.

Процес трансформації системи управління розвитком стратегічного потенціалу промисловості, і національної економіки взагалі, на нашу думку, базується на основних принципах об'єктно-орієнтованого проектування (інкапсуляції, наслідування та поліморфізму), які надають об'єктам як компонентам системи, що проектується, нові якості. Наприклад, застосування принципу інкапсуляції дозволяє суттєво підвищити надійність функціонування як окремих компонентів системи управління розвитком стратегічного потенціалу промисловості, так і всієї системи в цілому. За допомогою механізмів наслідування елементи підсистеми управління

трансформацією стратегічного потенціалу національної економіки можуть наслідувати характеристики більш простих та загальних елементів системи управління розвитком стратегічного потенціалу промисловості. Поліформізм, як складова об'єктно-орієнтованого підходу в системі стратегічного управління, дає можливість механізму управління плануванням, прогнозуванням, контролюванням розвитком стратегічного потенціалу національної економіки, і промисловості зокрема, легше адаптуватися до використання в різних ситуаціях, що, в свою чергу, дає можливість у різних ситуаціях використовувати одні й ті ж методи управління.

В умовах ринкової економіки в Україні, коли держава нездатна директивними методами впливати на дії суб'єктів господарської діяльності, слід своєчасно вживати адекватні заходи щодо оптимального впливу на процес суспільного відтворення (макроекономічні параметри, галузеві структури виробництва, ціни і грошово-фінансові потоки) для забезпечення достатнього рівня економічної безпеки. Але посилення нестабільності зовнішнього середовища, неефективність державного регулювання та керованості соціально-економічними процесами, непослідовність і безсистемність у здійсненні економічних реформ лише загострило проблему своєчасної адаптації промислового комплексу до зовнішніх змін, що обумовило критичне становище багатьох підприємств, установ, організацій та окремих територій.

Відповідно до зазначеного слід підкреслити місце і роль системи управління розвитком стратегічного потенціалу національної економіки, і промисловості зокрема, в системі забезпечення економічної безпеки і здійснити синтез системи управління ним.

Рис. 1. Етапи процесу трансформації стратегічного потенціалу національної промисловості

Відтак, певним чином підсумовуючи вищенаведені викладки, автор статті вважає за доцільне зазначити: трансформація системи управління розвитком стратегічного потенціалу промисловості має на меті: по-перше, формування уявлення про можливості використання сукупних можливостей промислового комплексу по досягненню цілей збалансованого розвитку; по-друге, активне використання сучасних методів управління для забезпечення збалансованості та визначення стратегічних напрямків розвитку. Тому етапи реалізації процесу трансформації системи управління розвитком стратегічного потенціалу національної промисловості можуть бути представлені нами у вигляді схеми, наведеної автором статті на рис. 1.

Необхідно зазначити, що процес управління використанням та розвитком стратегічного потенціалу промисловості безпосередньо пов'язаний з процесом забезпечення достатнього/високого рівня економічної безпеки держави.

Саме тому, автор статті вважає, що базовим принципом процесу трансформації системи управління розвитком стратегічного потенціалу промисловості є досягнення стратегічних цілей збалансованого розвитку економічної системи (зазначене деталізовано на рис. 2).

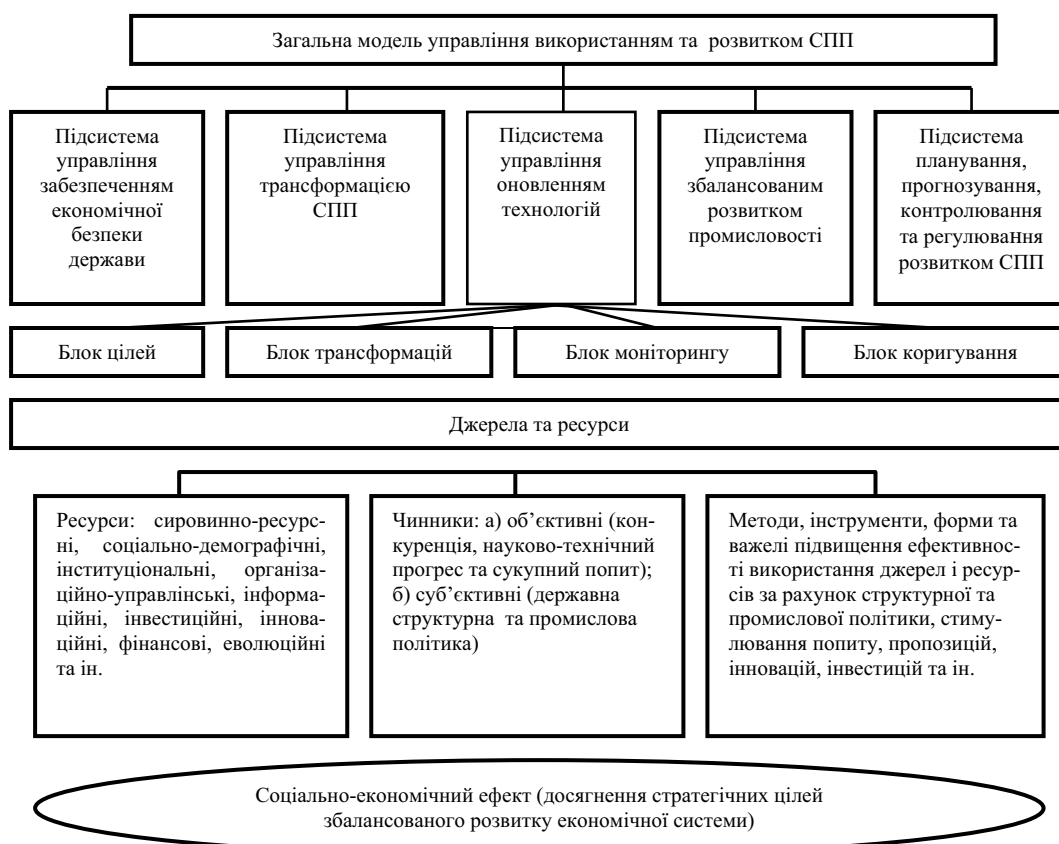

Рис. 2. Методологічна схема формування моделі управління використанням та розвитком стратегічного потенціалу промисловості України (СПП)

При цьому слід враховувати дію принципів комунікативності та еквіфінальності. Перший визначає, що умови зовнішнього середовища впливають на вибір цілей та засобів їх досягнення; другий, що внутрішнє середовище впливає на граничні можливості самої системи управління розвитком стратегічного потенціалу

промисловості. Також важливим є встановлення зв'язку між промисловою галузевою структурою та її ефективністю. Вважається, що для кожного виду діяльності в кожний заданий момент часу існують оптимальна організація та розмір господарських елементів, а також міжгосподарських зв'язків, фінансових та матеріальних потоків, у результаті чого досягається органічне злиття складових стратегічного потенціалу промисловості.

Зпозицій вищевикладеного матеріалу можна стверджувати, що сучасний етап розвитку національної економіки характеризується переходом до формування інвестиційно-інноваційної моделі розвитку та побудови підґрунтя європейської інтеграції України. Надання економічному зростанню інвестиційно-інноваційної спрямованості потребує трансформації потенціалів системно-універсального функціонування що передбачає, перш за все, формування уявлення про можливість використання сукупних можливостей національної економіки по досягненню цілей збалансованого розвитку; по друге, активне використання сучасних методів управління для забезпечення збалансованості та визначення стратегічних напрямків розвитку. Відтак процес трансформації стратегічного потенціалу, на нашу думку, базується на таких принципах об'єктно-орієнтованого проектування, як інкапсуляції, наслідування та поліморфізму, що надають об'єктам як компонентам системи, що проектується, нові якості. Зазначене й уможливить розроблення адаптивної технології управління розвитком стратегічного потенціалу промисловості України.

Бібліографічні посилання і примітки

1. Гальчинський А.С. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи: Методологічні аспекти / А.С. Гальчинський / Інститут стратегічних оцінок. – К.: Либідь, 2006. – 310 с.
2. Данилишин Б.М. Феноменологічні альтернативи економічного зростання України: монографія: у 2-х т. / Б.М. Данилишин, В.В. Микитенко. – Т. 1. – К.: РВПС України НАН України, ЗАТ «Нічлава», 2008. – 336 с.
3. Державне регулювання економіки України: методологія, напрями, тенденції, проблеми / Науково-дослідний економічний ін-т Міністерства економіки України / [Антошкіна Л.І., Бабіч Н.М., Бесєдін В.Ф., Бесєдін І.В., Бондар І.К.]; ред. М.М. Якубовський. – К., 2005. – 410 с.
4. Економічна безпека України / [Роговий В.В., Сменковський А.Ю., Гнібіденко І.Ф., Демченко С.М. та ін.]. – К.: Академпреса, 2006. – 272 с.
5. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця. – К.: Ін-т економічного прогнозування; Фенікс, 2003. – 1008 с.
6. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення / О.М. Алимов, А.І. Даниленко, В.В. Микитенко, В.М. Трегобчук та ін.; під ред. акад. НАН України С.І. Пирожкова, акад. УААН В.М. Трегобчука – К.: Об'єднаний ін-т економіки НАН України, 2005. – 540 с.
7. Механізм збалансованого розвитку промислового потенціалу: зб. наук. праць / НАН України, Об'єднаний ін-т економіки / Ред. кол.: О.М. Алимов (відпов. ред.) та ін. – К., 2003. – 203 с.
8. Микитенко В.В. Стратегічний потенціал – сукупні можливості національної економіки по досягненню цілей збалансованого розвитку / В.В. Микитенко, О.М. Алимов // Продуктивні сили України. Науково-теоретичний економічний журнал. К.: РВПС НАН України, 2006. – № 1. – С. 135–151.
9. Шнипко О.С. Економічна безпека ієрархічних багаторівневих систем: регіональний аспект / О.С. Шнипко. – К.: Генеза, 2006. – 288 с.

Надійшла до редколегії 17.05.2010.